

הכשרת מורים בתקופת משבר הקורונה: אתגרים, הזדמנויות ושינוי

כרך א: סוגיות בהכשרה להוראה

רוני לידור, לאה קוזמינסקי, חן שכטר,
טובה מיכלסקי, לילי רוסי
(עורכים)

**Teacher Training During the Covid-19 Crisis: Challenges,
Opportunities and Change**

Volume 1: Issues in Teacher Preparation

*Ronnie Lidor, Lea Kozminski, Chen Schechter,
Tova Michalsky, Lili Ruso (Editors)*

רוני לידור, לאה קוזמינסקי, חן שכטר, טובה מיכלסקי, לילי רוסו (עורכים)

הוצאת הספרים של מכון מופ"ת:

עורכת ראשית: תמי ישראלי

עורכת אקדמית: שרה שמעוני

עורכת תוכן ולשון: תמי בורשטיין

עורכת תוכן ולשון אחראית: אדוה חן

עורכת גרפית ומעצבת העטיפה: בלה טאובר

חברי הוועדה האקדמית של הוצאת הספרים:

פרימה אלבז-לוביש, חנוך בן-פזי, יעל דר, יורם הרפז, נצה מובשוביץ-הדר, אייל נווה,
יעל פישר, שי פרוגל

מסת"ב: 978-965-530-225-7

© כל הזכויות שמורות למכון מופ"ת, תשפ"ד/2024
טל': 03-6901428 <http://www.mofet.macam.ac.il>

הדפסה: דפוס הנצחון

בהסתכלות מחודשת

במרץ 2020 הכריז ארגון הבריאות העולמי על הקורונה (Covid-19) כמגפה עולמית (פנדמיה). למגפה נודעה השפעה נרחבת כמעט על כל תחומי החיים. היא חייבה נקיטת מדיניות של סגר לפרקים וריחוק חברתי, שמשמעם בפועל היה שיתוק פעילויות רבות במדינה, ובין אלה גם של מערכות החינוך וההשכלה הגבוהה. ספר זה בוחן כיצד התמודדו מרצים וסטודנטים להוראה במכללות האקדמיות לחינוך ובאוניברסיטאות עם השינויים בתהליכי ההוראה, הלמידה וההערכה שנכפו עליהם עקב משבר הקורונה. לשמחתנו המערכות למדו בהדרגה להתמודד עם המצב והצליחו בסופו של דבר להיחלץ מן הקיפאון.

בחלוף שלוש וחצי שנים מאז פרצה המגפה ולקראת הולדתו של ספר זה החברה הישראלית נאלצת להתמודד עם משבר עמוק חדש. בעקבות מתקפת הטרור ב-7 באוקטובר 2023 פרצה מלחמת "חרבות ברזל", אשר הביאה בין היתר לשיתוק של מערכות החינוך וההשכלה הגבוהה. הסתכלות מפוכחת בראי הזמן הכאוב הזה על פרקי הספר, על שני כרכיו, מלמדת שתהליכי הלמידה, ההוראה וההערכה המתוארים בהם אינם נוגעים רק לתקופת הקורונה, שנמצאת כבר לגמרי מאחורינו; הרלוונטיות שלהם אינה מצטמצמת למשבר הבריאותי העולמי כי אם לכל שעת חירום באשר היא. לדאבונו נדמה כי עיתות חירום צפויות להיות חלק מחיינו, והן דורשות סיפוק פתרונות מהירים ותפקוד בתנאים בלתי מיטביים. התהליכים מבוססי המחקר המתוארים בספר מאפשרים נגישות להוראה ותמיכה בלמידה באווירת חירום המאפיינת גם מצביי לחימה ומצבים נוספים של חוסר ודאות.

התכנון החינוכי-פדגוגי בתנאים הנוכחיים - כשישראל נתונה עדיין תחת איומים של שיגורי טילים ורבים מהסטודנטים ומהמרצים מגויסים או מפונים מביתם - דורש תרגול של מגוון מיומנויות ובהן חשיבה מחוץ לקופסה, גמישות רבה, כושר המצאה, יצירתיות ואלתור. והכול במהירות, תוך כדי תנועה ובתנאים שבהם המשאבים מוגבלים והפעילות אינה מתוכננת ומתוקצבת מראש. ממצאי המחקרים המוצגים לאורך פרקי הספר, הניסיון, המסקנות והתובנות של המעורבים בתהליכי הכשרת מורים בישראל בתקופת הקורונה - חוקרים, מרצים, מדריכים פדגוגיים וקובעי מדיניות - עשויים לשמש את מערכת הכשרת המורים בישראל גם בעת חירום זו, בצל המלחמה הנוכחית.

העורכים

מרץ 2024

תוכן העניינים

נוך א: סוגיות בהנשרה להוראה

מבוא רוני לידור, לאה קוזמינסקי, חן שכטר, טובה מיכלסקי, לילי רוסו.....	9
פרק ראשון: התמודדות מורי מורים במכללה דתית-חרדית עם המעבר להוראה מרחוק בראשית תקופת הקורונה שמואל שנהב, אייל גפן, אסתי שדיאור, ברוך שטיינר.....	17
פרק שני: התמודדות המכללה האקדמית הערבית לחינוך חיפה בעת משבר הקורונה - חקר מקרה ח'אולה זועבי, אימאן אבו-חנא נחאס, הנאדי אבו אחמד.....	40
פרק שלישי: למידה מתוקשבת של סטודנטים בדואים במהלך הגל הראשון של מגפת הקורונה - אתגרים ותובנות ליאור סולומוביץ', אמאל אבו סעד, אחמד אלעטאונה, לירון אוהיון שוקטי.....	56
פרק רביעי: "החתיכה החסרה" - היבטים חברתיים ורגשיים בתפקידם של אנשי ונשות חינוך במשקפי פרחי הוראה תמר חן לוי, יפה בוסקילה.....	78
פרק חמישי: "רוקדים טנגו" - הצורך בנוכחות דינמית ופרסונלית של מרצים בקורסים מקוונים במוסדות להכשרת מורים בתקופת הקורונה ליאת אייל, ניצן אליקים, יעל נבון.....	99
פרק שישי: למידה מקוונת והתנסות בהוראה מקוונת בקרב סטודנטים להוראה בצל משבר הקורונה גילה זלכה.....	126
פרק שביעי: "חיבור בין עולמות" - הקורונה כנקודת מפנה בסיפור ההתפתחות המקצועית של סטודנטיות חרדיות בתוכנית "אקדמיה-כיתה" רלי רוזנטל, אסנת רובין.....	149
פרק שמיני: הכשרת מורים מקוונת - היבטים לימודיים, חברתיים ורגשיים בהיווצרותה של קבוצה רוני רמות, סמדר דוניצה-שמידט.....	171
פרק תשיעי: "הוראה בפיג'מה" - הכשרה מרחוק בחינוך המוזיקלי טל וייס, ביאטריס בר.....	197

פרק עשירי: הסבת אקדמאים להוראה בקבוצה רב-תרבותית - היבטים טכנולוגיים, פדגוגיים ובין-אישיים בסדנה לאימוני הוראה בצל הקורונה מרי גוטמן.....	222
פרק אחד-עשר: תגובות רגשיות, חוסן ומשאבי התמודדות בקרב פרחי הוראה בעקבות התפרצות משבר הקורונה ח'אלד אלסייד, ורד פלפל קיסר.....	241
פרק שנים-עשר: תפיסות ודרכי התמודדות של סטודנטים להוראה מהחברה הערבית בתקופת הקורונה נעם לפידות-לפטר, איזבל רמדאן, וליד מולא.....	263
אחרית דבר: שלושה היבטים מרכזיים בהכשרת מורים בעת משבר הקורונה רוני לידור, לאה קוזמינסקי, חן שכטר, טובה מיכלסקי, לילי רוסו.....	277
על העורכים.....	283
על המחברים.....	285

כרך א

סוגיות בהכשרה להוראה

מבוא

רוני לידור, לאה קוזמינסקי, חן שכטר, טובה מיכלסקי, לילי רוסו

הקורונה אולי הייתה תקופה של חור שחור. הוציאו אותי מהסיפור, לא יכולה לתקשר, יותר בתאוריה, חוזרת ללמידה תאורטית. לא באמת עוברת הכשרה מקסימה כמו שעברתי בהתחלה. לא יודעת אם ניתן היה לעשות טוב יותר ממה שנעשה. אין לי תלונות. זו הייתה הפתעה שצצה פתאום. זה היה משבר. לא בחרנו אותו. פתאום הכול קפא. תם ולא נשלם. (סטודנטית להוראה, מתוך פרק שבע, כרך א)

זה לא פשוט. אני ותיק ומלמד בשיטה המסורתית-פרונטלית, ולוח וקשר אישי עם הסטודנטים ומנהל דיון, רואה את הסטודנטיות, את הבעות הפנים [...] בסינכרוני אני לא רואה את הסטודנט [...] האינטראקציה האישית חלשה [...] הצגת החומרים מוגבלת למצגות ולכתיבה חלקית. בפרונטלי היצירתיות שלי בהוראה גדולה יותר. (מרצה במכללה אקדמית לחינוך, מתוך פרק ראשון, כרך ב)

אנו פותחים את המבוא לספר הכשרת מורים בתקופת משבר הקורונה: אתגרים, הזדמנויות ושינוי בדברים שביטאו בשעתו סטודנטית להוראה באחת המכללות האקדמיות לחינוך ומרצה במכללה אקדמית לחינוך. אלו הן דוגמאות למחשבות, לרשמים ולתפיסות של סטודנטים ומרצים¹ בתוכניות להכשרת מורים בישראל בעת משבר הקורונה, המוצגים בהרחבה בפרקי הספר. הדברים מבטאים את מה שחשו רבים מהמרצים, מהמדריכים הפדגוגיים ומהסטודנטים להוראה במכללות האקדמיות לחינוך ובאוניברסיטאות בתקופת המשבר - אי-נוחות, בלבול, חוסר ביטחון, בצד קיפאון, ריחוק והבנה שמה שעבד בעבר אינו מתאים בהכרח לתנאי משבר.

ב-11 במרץ 2020 הכריז ארגון הבריאות העולמי על מגפה עולמית - קורונה (Covid-19). למגפה זו הייתה השפעה נרחבת על תחומי חיים רבים, שכן היא חייבה סגר לפרקים וריחוק חברתי, שמשמעם שיתוק פעילות במדינה, בין השאר במערכות החינוך וההשכלה הגבוהה. התפשטות נגיף הקורונה בישראל גרם

1 כל הנכתב בלשון זכר נכון לשני המינים כאחד, לפיכך גם סטודנטיות ומרצות.

למקבלי ההחלטות במועצה להשכלה גבוהה (מל"ג) ובמשרד החינוך, בהתבסס על הנחיות משרד הבריאות, להנחות את המוסדות להשכלה גבוהה בישראל לעבור מייד, "מהיום למחר", להוראה מלאה מרחוק - הוראה מקוונת שתחליף באופן גורף את ההוראה פנים אל פנים. הנחיה זו גובתה על ידי תקנות לשעת חירום, ומכאן ששיקפה תהליך של קבלת החלטות "מלמעלה למטה" (top-down). משמעות הדבר שהגוף הרלוונטי (כגון הממשלה, משרד הבריאות, משרד החינוך, מל"ג) מנחה, והגופים הכפופים לו (המוסדות להשכלה גבוהה) מיישמים. איסור על התקהלות וחובת ריחוק חברתי, סגירת גבולות וחובת בידוד היו כמה מההנחיות שהונחתו על הציבור והשפיעו על התנהלות המרצים והסטודנטים במוסדות להשכלה גבוהה בישראל וברחבי העולם כולו (ראו לדוגמה, Brammer & Clark, 2020; Johnson et al., 2020).

התקנות לשעת חירום תורגמו במשרד החינוך למדיניות ויושמו במוסדות להכשרת מורים לאחר תהליך היועצות עם בעלי תפקידים שונים, ובהם הממונים על ההתנסות המעשית בבתי הספר והמובילים הדיגיטליים. תוכניות לימודים המכשירות סטודנטים להוראה מציעות לא רק קורסים עיוניים, שבהם אפשר ליישם עקרונות של הוראה מרחוק בקלות יחסית, אלא גם התנסות של הסטודנטים הלכה למעשה בגני הילדים ובבתי הספר, שם הם פוגשים את "העולם האמיתי". עם פרוץ משבר הקורונה עבר העולם האמיתי כולו ללמידה מלאה מרחוק.

מעבר פתאומי ולא צפוי זה מהוראה פנים אל פנים בכיתות להוראה מרחוק הציב אתגרים רבים בפני מרצים וסטודנטים כאחד. רבים מהם חוו הלם טכנולוגי, הלם פדגוגי והלם רגשי-חברתי, והתקשו - לפחות בתחילתו של המשבר - ליישם תהליכי הוראה ולמידה יעילים. מערכת ההשכלה הגבוהה ומשרד החינוך ציפו מהמרצים במוסדות המכשירים סטודנטים להוראה להבטיח הוראה יעילה, למרות המעבר החד לסביבות עבודה חדשות ומאתגרות המתבססות בעיקר על שימושים בטכנולוגיה מתקדמת. המרצים התבקשו לשמור על איכות ההכשרה להוראה ולהמשיך לטפח את יכולות ומיומנויות הסטודנטים. בדומה למרצים נדרשו גם הסטודנטים להסתגל במהירות לסביבת למידה מרחוק בפלטפורמה דיגיטלית, לרוב פלטפורמת הזום, ולעמוד ביעדי ההכשרה.

ספר זה בוחן כיצד התמודדו מרצים וסטודנטים להוראה במכללות האקדמיות לחינוך ובאוניברסיטאות עם השינויים בתהליכי ההוראה, הלמידה וההערכה שנכפו עליהם עקב משבר הקורונה. ב-25 הפרקים הכלולים בשני כרכיו מוצגים מחקרים איכותניים, כמותניים ומשולבים המתארים התמודדות של מרצים וסטודנטים

להוראה עם משבר שכמותו לא ידעה מערכת ההשכלה הגבוהה בישראל מעולם. המחקרים מבטאים את סקרנות החוקרים במכללות ובאוניברסיטאות לא רק באשר לשיבוש שחל בתהליכי ההכשרה המסורתיים, אלא גם באשר ליכולתו לתרום לתהליכי ההכשרה להוראה. הספר מציג לא רק מחקרים, אלא גם יוזמות מבוססות מחקר (evidence-based) העוסקות בהכשרת מורים הן בשלב הכניסה להוראה הן בשלב ההתפתחות המקצועית בעת משבר הקורונה.

ההנחה שאימצנו בעת העבודה על הספר הייתה שמשברים אומנם מערערים את יציבותה של הקהילה החינוכית על כל מרכיביה - גני ילדים, בתי ספר ומוסדות להכשרת מורים (Smith & Riley, 2012). עם זאת הם עשויים לטמון בחובם גם הזדמנויות להתפתחות, לצמיחה ולשינוי. חשוב ללמוד על התמודדות מערכת ההכשרה להוראה עם משבר הקורונה גם לקראת משברים ושינויים עתידיים, שמערכות החינוך בכלל והכשרות המורים בפרט תידרשנה לעמוד בפניהם. פרקי הספר מתארים את ההתמודדות של מערכת הכשרת המורים בישראל עם המשבר מנקודת מבטם של המרצים והסטודנטים במוסדות ההכשרה להוראה ומספקים תמונה אותנטית על חוסנם של מוסדות אלו בעת המשבר.

מבנה הספר

25 פרקי הספר קובצו בשני כרכים. הכרך הראשון אינו מחולק לשערים. הוא מכיל 12 פרקים. בכרך השני שני שערים ו-13 עשר פרקים (פירוט על מבנהו, ראו במבוא לכרך ב).

כרך א: סוגיות בהכשרה להוראה

בכרך זה 12 פרקים הבוחנים את האתגרים שחוו מרצים וסטודנטים בתוכניות להכשרת מורים במכללות האקדמיות לחינוך ובאוניברסיטאות. הפרקים מלמדים על התמודדות המרצים והסטודנטים עם הקשיים הפדגוגיים, החברתיים, הרגשיים והטכנולוגיים בעת משבר הקורונה ועל הדרכים שנקטו כדי להתמודד עימם. הפרק ראשון - "התמודדות מורי מורים במכללה דתית-חרדית עם המעבר להוראה מרחוק בראשית תקופת הקורונה" (מאת שמואל שנהב, אייל גפן, אסתי שדיאור וברוך שטיינר לילי) - מתמקד במגזר החרדי ובוחן את האתגרים שעמדו בראשית תקופת הקורונה בפני מרצים במכללה ירושלים, מכללה אקדמית דתית לחינוך, שרבים מתלמידיה שייכים למגזר זה. עבור הסטודנטים החרדים בישראל הציב המעבר הפתאומי ללמידה מרחוק אתגרים ייחודיים, שנבעו מנגישותם המוגבלת לאינטרנט וממאפייניהם האידאולוגיים, החברתיים והמשפחתיים הייחודיים.

מלבד האתגרים המשותפים לכלל המרצים במכללות, עמדו בפני מרצי המכללה אתגרים שמקורם במתח בין הרצון להשיג הוראה אפקטיבית לבין הרצון לסייע לסטודנטים ולהתאים את דרכי ההוראה למאפייניהם הייחודיים.

הפרק השני - "התמודדות המכללה האקדמית הערבית לחינוך חיפה בעת משבר הקורונה: חקר מקרה" (מאת ח'אולה זועבי, אימאן אבו-חנא נחאס והנאדי אבו אחמד) - בוחן את התמודדותה של המכללה האקדמית הערבית לחינוך חיפה עם משבר הקורונה. הפרק מציג מחקר הבוחן את עיצוב מדיניות המכללה ויישומה במצב של משבר חריף ואי-ודאות פתאומית. המחקר נשען על הפרדיגמה האיכותנית, ואיסוף הנתונים בו התבסס על שני מקורות: רפלקציה של החוקרות; וראיונות עומק חצי מובנים עם 13 אנשים שהיו שותפים לעיצוב וליישום המדיניות בעת המשבר ונבחרו בדגימה מכוונת.

הפרק השלישי - "למידה מתוקשבת של סטודנטים בדואים במהלך הגל הראשון של מגפת הקורונה: אתגרים ותובנות" (מאת ליאור סולומוביץ', אמאל אבו סעד, אחמד אלעטאונה ולירון אוהיון שוקטי) - מציג מחקר העוסק באתגרים ובתובנות בלמידה מתוקשבת של סטודנטים בדואים בתקופת הגל הראשון של נגיף הקורונה. החברה הבדואית מאופיינת בקשיים בנגישות לאינטרנט (בשל תשתית רשת רעועה, חסמים תרבותיים, מודעות נמוכה לאפשרויות הקיימות ברשת האינטרנט, היעדר אוריינות דיגיטלית ועוד). נראה שתקופה זו טמנה בחובה הזדמנות לחשיבה מחודשת על תהליכי למידה, הוראה והערכה ועל מקומה החשוב של תרבות ארגונית בתהליכים אלה.

הפרק הרביעי - "החתיכה החסרה": היבטים חברתיים ורגשיים בתפקידם של אנשי ונשות חינוך במשקפי פרחי הוראה" (תמר חן לוי ויפה בוסקילה) - חושף כיצד תפסו פרחי הוראה בתחילת דרכם הפדגוגית את תפקיד המורה בעיצומה של מגפת הקורונה. חשיפתן של תפיסות אלה מסייעת ליצירת שיח רגשי מקדם ולהקניה של כלים להתמודדות רגשית-חברתית מיטבית בבית הספר בימים כתיקונם ובמצבי משבר. ניתוח טקסטים רפלקטיביים של סטודנטים שופך אור על הדרך שבה פרחי הוראה תופסים את הממדים הרגשיים, הארגוניים והחברתיים של עבודתם בתקופת הקורונה: רגשות במרחב הפרטי, תפיסת תפקיד המורה ותפקיד המנהל וההנהלה ביצירת רווחה רגשית.

הפרק החמישי - "רוקדים טנגו": הצורך בנוכחות דינמית ופרסונלית של מרצים בקורסים מקוונים במוסדות להכשרת מורים בתקופת הקורונה" (מאת ליאת אייל, ניצן אליקים ויעל נבון) - בוחן מרכיבים ומאפיינים של הוראה אקדמית

מקוונת בתקופת המעבר ללמידה מקוונת מלאה בעקבות משבר הקורונה מנקודת המבט של פרחי הוראה ודרך ארבעה ממדים של אינטראקציות. המחקר התמקד באינטראקציות בין מרצה לסטודנטים בשל ההבנה שמימוש הציפיות בין הצדדים עשוי להביא להרמוניה פדגוגית, המשולה לריקוד טנגו בשניים. הפרק מתאר ארבעה אפיונים של נוכחות מרצה: זמינות המרצה, שימושיות וקלות האינטראקציה, אינטראקציה פדגוגית ואינטראקציה רגשית. כמו כן מוצגות השלכות והמלצות הנוגעות לדרכי הוראה, למידה והערכה איכותיות בעתיד, גם בעיתות של שגרה.

הפרק השישי - "למידה מקוונת והתנסות בהוראה מקוונת בקרב סטודנטים להוראה בצל משבר הקורונה" (גילה זלכה) - בוחן מהם הגורמים המקדמים ומהם האתגרים והכשלים שחווים סטודנטים להוראה בתקופת משבר הקורונה מנקודת מבטם של סטודנטים המתנסים הן בלמידה מקוונת הן בהוראה מקוונת. הפרק מציג את חוויותיהם של 157 סטודנטים הלומדים במגוון מוסדות להכשרת מורים בישראל. מממצאי המחקר עולה שכדי להתמודד עם המרחק הפיזי שנכפה על הסטודנטים בעת משבר הקורונה, רצוי להשתמש בכלים שיתופיים ולעודד דיאלוגים משמעותיים.

הפרק השביעי - "חיבור בין עולמות: הקורונה כנקודת מפנה בסיפור ההתפתחות המקצועית של סטודנטיות חרדיות בתוכנית 'אקדמיה-כיתה'" (מאת רלי רוזנטל ואסנת רובין) - מתמקד בסיפור התפתחותן המקצועית של סטודנטיות חרדיות בתוכנית ייחודית להכשרה להוראה בתקופת הקורונה. הפרק מציג שהמתח בין מגמות שימור לחדשנות והקיטוב החברתי עשויים להביא לעיצוב מחדש של פרקטיקות בהכשרת המורים.

הפרק השמיני - "הכשרת מורים מקוונת: היבטים לימודיים, חברתיים ורגשיים בהיווצרותה של קבוצה" (מאת רוני רמות וסמדר דוניצה-שמידט) - בוחן את היווצרותה של קבוצה בתוכנית ייחודית מזוהת ומקוונת להכשרת מורים שנפתחה בתקופת הקורונה ביוזמת משרד החינוך ובשיתוף שירות התעסוקה הישראלי. התוכנית, "קיוון חדש", יועדה לאקדמאים שפוטרו מעבודתם וביקשה להכשירם בתוך זמן קצר להוראה. בשל המגפה התקיימה התוכנית במרחבים המקוונים בלבד. הפרק בוחן את תפיסתם של המתכשרים והמרצים באשר להיווצרותה של קבוצה בתקופת ההכשרה הראשונית, את האופן שבו תרמה הקבוצה לחבריה בהיבטים לימודיים, חברתיים ורגשיים, ואת הקשר שבין תרומה זו לתחושת מוכנותם לקראת ההוראה. תרומתו המרכזית של פרק זה היא בניסיון לבחון הן את

הגורמים התורמים ליצירתה של קבוצה מקוונת בהכשרת מורים מזורזת ומקוונת, הן את הגורמים המעכבים אותה.

הפרק התשיעי - "הוראה בפיג'מה: הכשרה מרחוק בחינוך המוזיקלי" (טל וייס וביאטריס בר) - עוסק בזיהוי פרקטיקות חדשות שנוצרו באופן ספונטני כדי לתת מענה מידי למצב המאתגר שנוצר במשבר הקורונה. במהלך המשבר התברר ששיטות הלמידה וההוראה בחינוך מוזיקלי אינן רלוונטיות עוד למצב החדש. הפרק מבליט עקרונות וקווים מנחים חדשים ללמידה מרחוק בחינוך המוזיקלי, שעלו מהעבודה בשטח עם סטודנטים. עד כה לא פורסמו מחקרים העוסקים בשיטות הוראה מרחוק בחינוך המוזיקלי ולא נחקר מודל הכשרה חדשני בעקבות המעבר להוראה מרחוק. המחקר המוצג בפרק זה הוא אפוא ראשוני.

הפרק העשירי - "הסבת אקדמאים להוראה בקבוצה רב-תרבותית: היבטים טכנולוגיים, פדגוגיים ובין-אישיים בסדנה לאימוני הוראה בצל הקורונה" (מאת מרי גוטמן) - מתעד חקר מקרה, המבוסס על סדנה לאימוני הוראה במדעי החברה שהעבירה החוקרת בקבוצה רב-תרבותית של סטודנטים בתוכנית להסבת אקדמאים להוראה באחת האוניברסיטאות בארץ. הסדנה, שהועברה בשנת תש"ף עם פרוץ מגפת הקורונה והטלת הסגר, הומרה למתכונת מקוונת ולמפגשי זום. פרק זה מתעד את מהלך הסדנה ומעלה שלושה סוגי ממצאים הנוגעים להיבט הטכנולוגי, הפדגוגי והבין-אישי של ההוראה מרחוק.

הפרק האחד-עשר - "תגובות רגשיות, חוסן ומשאבי התמודדות בקרב פרחי הוראה בעקבות התפרצות משבר הקורונה" (ח'אלד אלסייד וורד פלפל קיסר) - עוסק בתגובות רגשיות, בחוסן ובמשאבי התמודדות של פרחי הוראה בצל הקורונה בראי התאוריה הסלוטוגנית. המחקר המוצג בפרק בוחן את השאלה עד כמה תחושות של קוהרנטיות אישית וארגונית עזרו לפרחי ההוראה להתמודד עם מגפת הקורונה בשתי הזירות הדומיננטיות: בית הספר והמכללה. במחקר השתתפו סטודנטים הלומדים בתוכנית להסבת אקדמאים להוראה. אחת המסקנות ממחקר זה נוגעת לחשיבותו של מתן ליווי רגשי לפרחי ההוראה הן מצד מדריכי המכללה הן מצד המנגנון לקליטת מורים חדשים בבית הספר.

הפרק השנים-עשר - "תפיסות ודרכי התמודדות של סטודנטים להוראה מהחברה הערבית בתקופת הקורונה" (מאת נעם לפידות-לפטר, איזבל רמזאן ווליד מולא) - עוסק בתהליך הלמידה וההתפתחות של סטודנטים ערבים בתוכנית ההכשרה להוראה בבתי הספר העל-יסודיים במכללה האקדמית לחינוך אורנים בתקופת הקורונה. מניתוח הממצאים עלו שתי תמות עיקריות: תפיסותיהם וחוויותיהם

של הסטודנטים הערבים בתקופת הקורונה ודרכי התמודדותם בתקופת הקורונה. הפרק דן בסוגיית הביטוי הרגשי של הסטודנטים הערבים, בחיבור שלהם לעולמם הפנימי ובדרכי התמודדותם עם רגשות קשים, כגון עמימות ותחושת חוסר ודאות, שחוו בתקופת הקורונה.

למי מיועד הספר?

קהל היעד של ספר זה הוא כל העוסקים בהכשרת מורים במוסדות אקדמיים בישראל, ובהם קובעי מדיניות בתוכניות להכשרת סטודנטים להוראה, שלהם השפעה רבה על קביעת המטרות ויעדי ההכשרה, תכניה ומשכה; חוקרים ומרצים המלמדים קורסים בתוכניות הכשרת סטודנטים להוראה; מדריכים פדגוגיים המנחים את הסטודנטים להוראה בעבודה מעשית בבתי הספר ובגני הילדים; סטודנטים הלומדים בקורסים הנכללים בתוכניות ההכשרה ומתנסים בהוראה בבתי הספר ובגני הילדים; כל המעורבים בהתפתחות מקצועית של מורים שכבר מלמדים בבתי הספר - קובעי מדיניות, חוקרים, מרצים ומורים.

אנו תקווה שהניסיון הפדגוגי מבוסס הראיות המוצג בפרקי הספר יוכל לשמש חוקרים, מרצים ומדריכים פדגוגיים במוסדות להשכלה גבוהה במשברים דומים בעתיד.

תודות

אנו מבקשים להודות למחברים ולמחברות של פרקי הספר. התיעוד המפורט של עבודתם המחקרית אפשר לנו ללמוד על העשייה הרבה והמגוונת בתוכניות להכשרת מורים בישראל בעת משבר הקורונה. תודתנו נתונה לחברי צוות ההוצאה לאור של מכון מופ"ת על שאפשרו את הוצאת הספר ותמכו בו באופן מקצועי. אנו מודים לד"ר תמי ישראלי, העורכת הראשית וראשת ההוצאה; ולד"ר דודו רוטמן, ראש הוצאת הספרים לשעבר, שליווה במסירות את העבודה על ספר זה ונתן עצות מועילות לארגון השערים בשני כרכי הספר. תודתנו נתונה לד"ר שרה שמעוני על שקראה את פרקי הספר והעירה הערות מצוינות לשיפור התכנים והמבנה של הפרקים השונים. תודתנו נתונה לעורכת הלשון תמי בורשטיין ולעורכת הלשון האחראית אדוה חן על הליווי הלשוני של הספר ועל עצותיהן הטובות להשבחת הטקסט. ולבסוף תודה לבלה טאובר על העריכה הגרפית המקצועית ועל עיצוב העטיפה. הספר לא היה יוצא לאור ללא מעורבותם של אנשים אלו.

רשימת המקורות

- Brammer, S., & Clark, T. (2020). COVID-19 and management education: Reflections on challenges, opportunities, and potential futures. *British Journal of Management*, *31*, 453-456.
- Johnson, N., Veletsianos, G., & Seaman, J. (2020). US faculty and administrators' experiences and approaches in the early weeks of the COVID-19 Pandemic. *Online Learning*, *24*, 6-21.
- Smith, L., & Riley, D. (2012). School leadership in times of crisis. *School Leadership & Management*, *32*, 57-71. <http://doi.10.1080/13632434.2011.614941>